

Chinesiska théet till dess skada och nytta, samt några inländska växter hva...

Kihlman, J. H.

12 M Br.

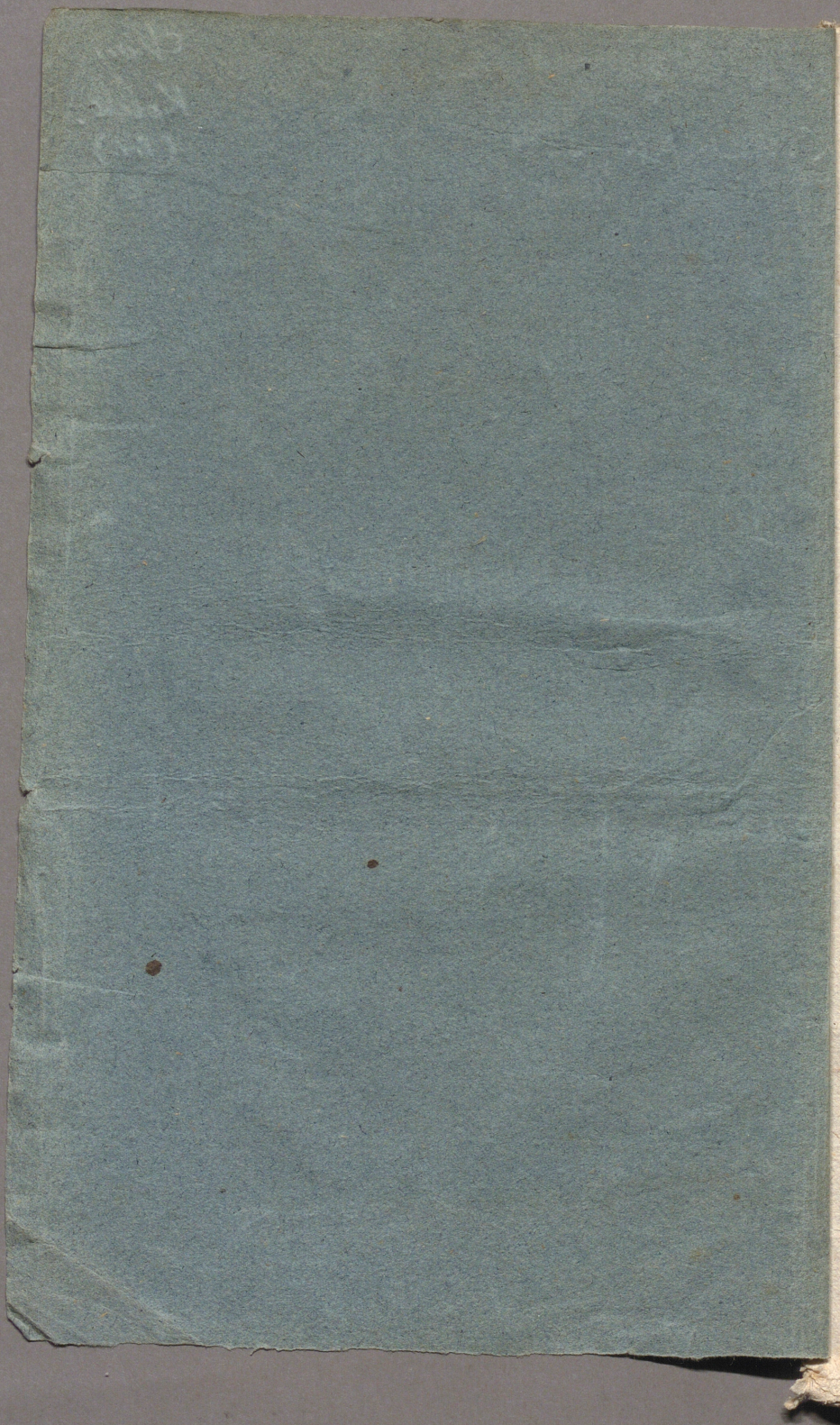
National Library
of Sweden

Ink. 2. 22. Dec. 1830.

Spain
Kelle.
(1st)

X. 111. 111. 111.

1230

Chinesiska Théet

till dess

skada och nytta,

samt några

Inländska Växter

hvaraf det kan beredas,

af

J. S. Kihlman.

Stockholm, hos B. M. Bredberg, i Nov. 1830.

Cognitio naturalis Patriæ præferenda exterarum
regionum contemplationibus. *Linn. Amoen. Acad. Vol.*
VI. p. 1.

Ett förnuftigt folk använder allt till sin fördel, och underlåter icke att göra sig gagn af den minsta värt, som Skaparen till sin ära och människors nytta planterat på marken. Det värddar Hans wisshet, och med tacksägelse påminner sig Hans godhet, som är så rik, att intet finnes i hela naturen, som icke på något sätt tjänar till människans nytta, allenast hon wille förnä sig till dess användande. Se Joh. Hiorts Disput. de Plantis esculentis Patriæ, under Arch. v, Linnés inseende, öfvers. af C. W. Löfwenhjelm.

Thé hämtas af en buske, som växer i de längst i öster belägne länder China och Japan, som är des hemort, och der den uppväxer till 5 à 6 fots höjd, och stundom något deröfver. Han är ständigt grön och blommar ifrån October ända till Januarii månad. Det bästa slaget fås på stenaktig grund. Chinesarne uppgifwa åtskilliga thesorter, men dessa äro merendels konstlade och med någon saft af aromatiska och wälluktande blomster uppbländade. Jordmånen, läget, odlingen, tiden till insamlingen, olika torkningsfätt och mycket annat, förorsaka afvikelser och variationer, samt göra det ena theet bättre än det andra. Enligt Prof. och Rid-daren v. Linnés Spec. Plant. Ed. II. p. 734, samt en under bemälte Författare ventilerad Disputation, Potus Thehæ kallad, hafwa wi ej mer än tvenne sorter, nemligen grönt thé (Thea viridis), som är det förnämligast användes till Turkiska Kejsarens och hans familjs behof; det andra slaget är thé-bou, som till färgen är mörkare, och kallas wanligen brunt thé. *) Dessa buskar äro hvarandra så nära lika, att de bägge blefwo en lång tid hållna för blott artförändringar. Det förra har

*) I början och då theet först blef kändt, sålde Chinesarne det under båda dessa namn; men i senare tider hafwa de till bättre affättnings winnande gifwit det en hop nya och klingande namn, af hvilka man will anföra några, såsom The-Bing, Padri, Heysan, Lenfay, Seatschen, Congo, med flere andra.

långa blad (obovalia), stora som bladen på St-pors (myrica gele), men slätare. Det sednare slaget har åggrunda blad (ovalia). Detta gaf en lård Natural-historicus Jacob Cunigham, som länge wistats i China, anledning till det yttrande, att båge slagen wåra på en och samma buske, och att den bruna sorten hämtades af det som först spricker ut om wåren, det gröna åter wid slutet af samma tid. Båda slagen hafwa röda blommor, höggroäna och i kanten krusiga stjälkblad. Frukten är en trind nöt, lika stor som hafelnöten, och innesluter twenne kärnor uti hwarje hölsa. Barken walnötstlik, torr, tunn, mjuk, gråaktig på stammen, men litet grön på ändarne af quistarne. Aftages den grå barken, finner man under densamma grön bark, som luktar som hafellöf, och har en bitter och sammandragande smak. Trädet luktar illa då det är särst, och des föga kåda sitter hårt wid trädet. De gröna theerne komma i allmänhet ifrån provinzen Kiangkan, och de bruna till det mesta ifrån provinzen Sökian. Utom de thesorter, som allmännast utgöra föremål för Chinesiska handeln, finnas några som äro ganska litet kåda äfwen i sjelfwa Canton. Det så kallade Kejsartheet består af späda blad utaf wisa unga theplantor. En annan i sednare tider upptäckt art har en söttaktig, men ej angenäm smak. Denna thesort användes af Chinesarne till medicinsk bruk, i synnerhet såsom ett säkert medel mot kolik. Första afplockningen sker i början af Mars. Busken bår då små och späda blad, som knappt äro utslagna förr än de aftagas. De äro de bästa af alla, och är det som kallas Kejsarthe. Andra aftagningen sker i April månad, då bladen wäl äro större och flere, men till godheten sämre än de första. Tredje skörden sker den följande månaden, då

bladen äro ännu gröfre, och utgöra den sista the-
 sorten, som är af ringare värde än de twenne fö-
 regående. Busken, ehuru icke kinkig på jord, vä-
 xer mycket långsamt; men ehwad jordmån som är
 wäljes till des plantering, bör man laga så, att
 den har förmiddagssolen. Jorden nedsättas i 4 à 5
 djupa hål, till det minsta 6 i hwarje, och händer
 ofta att knappt ett går till. Allt som thebusken blir
 hög, måste han åtminstone en gång om året om-
 göddas. När han blir 3 år, börjar han att bära
 goda blad i stor myckenhet. På 7:de året och der-
 omkring är han manshög, och efter han då icke har
 så många qwistar och blad, bruka Chinesarne att
 skära toppen af honom, hwilket gör att han följande
 året twingas att skjuta en myckenhet qwistar och
 telningar, som bära många och goda blad. När
 skördetiden kommer, afskwas ej bladen nästals,
 utan afplockas ett i sänder, att det ädla trädet ej
 må säras och barken afflitas. Fast arbetet går lång-
 samt, har man dock en winst derwid, att desto
 längre så behålla trädet wid friskt lif. Bladen af
 första skörden torkas i skuggan, hwarefter de hop-
 rullas mellan händerne; men de som äro af andra
 och tredje skörden, sättas uti immen af heta ko-
 kande watten, och det dels att de må blifwa mjuk-
 ka och bättre fästa sig wid hoprullningen, dels af-
 wen att förtaga dem en wis narcotisk och wämje-
 lig egenkap, som dessa blad alltid hafwa då de äro
 utwäerte, samt gått till en större mognad; men
 hwilken för smaken och helsan widriga egenkap
 de förra såsom afplockade i deras spådare tillstånd
 ej äga, och de senare genom den heta wattenimmen
 extrahera och utswetta. Det wore farligt för helsan
 att taga dem då de äro färsta, säga Chinesarne,
 och wäga dertfore aldrig att dricka ett färstet och

nyplockadt thé, om det icke ärminstone är uppblanzadt med gamla théblad.

Wattnets slåta beskaffenhet på många ställen i China gör des förbättrande genom bruket af thé till en nödwändighet. Théwatten är Chinesarnes allmänna dryck, och njutes utan socker och mjölk. Chinesarne nyttja i synnerhet brunt thé, såsom mildast och för hälsan mindre skadligt. I Europa gifwer man det gröna théet företräde. I China är en hufwudregel att aldrig dricka thé fastande, emedan man anser det då bereda mera swaghet och förorsaka swindel. Sättet att bereda théet och göra det till drickning tjenligt, är följande. När bladen äro samlade, bringas de uti det förutnämnda imbadet, sammanrullas, som förut nämndt är, emellan händerna, och läggas slutligen på jern- eller kopparplåtar, hwilka förut wärmas något. Det brukas ock att utställa det bruna théet till torkning i so-len, men ej så det gröna, emedan det, i sådant fall, skulle blifwa alldeles mörkt. Att théerne må behålla sin luft och godhet, och att ej skadas af lustens intryck, inpacka dem Chinesarne i dosor af tunnt utflappadt tenn, hwilkas fogningar kliftras med fint koloreradt papper; men oakadt denna försigtighet och omtänka, förlorar det dock mycket af sitt flygtiga och dyrbara salt under den långa resan ifrån China till Europa. Detta behandlings-sätt med bladen är hentadt ur Prof. och Comm. Thunbergs Resa till Japan. Som han sjelf war ögonwittne till detsamma under sitt wistande uti detta i så många afseenden märkwärdiga land, kan man så mycket säkrare lita på uppgiften. Kåropher, som rest och sett så mycket i werlden, och äfwen wistats i China och Japan, intygat äfwen det samma i sina *Amoenitates exoticæ*, och säger att det thé som föres ifrån China till Europa, mi-

ster, på den långa vägen, en del af sitt flygtiga salt, så att det ej har en så ljuflig smak och en så läskande kraft, som det eger i landet der det växer.

Théwatten nyttjas i China och Japan egentligen för att släcka törsten, och finnes äfwen för resandes räkning i alla härbergen, der man hela dagen finner en kittel öfwer elden med kokande watten och söndermalet thé, utur hwilken det brunnawattnet wid behof gjutes, och med kallt utspådes och afkyles. Grönt thé inskänkes alltid hos de förnåma åt främmande. Théet war ej kändt i Europa förrän i början af sjuttonde århundradet, då det af en Holländare först infördes. Des förbrukning har ifrån den tiden efter hand tilltagit, och är nu ofantlig. I hundrade år utgjorde thé-införseln i England endast 50 tusen skålpund; nu stiger den till 20 millioner årligen. Man fick smak för denna dryck, efter den war behaglig, främmande och långwäga, ända från China och Japan. Mycket bidrog dertill att det Chinesiska théet blef allmänt infördt och antaget i Europa, att Herrar Medici strart i början med så granna och löfande loford berömde och recommenderade det. Bontes Loe, af Holländska nationen, hwarest det först kom in i Europa, som förut nämndt är, sade att det war en gudadryck, samt gaf det rådet, att man deraf skulle dricka så mycket man kunde och förmodde, emedan det förtunnade bloden, samt ågde skicklighet att intrånga i de finaste ådror till afsköljning af åtskilligt phlegmatiskt. I början, sade han, wore 8 à 12 koppar nog; ändteligen kunde man så länge fortsara med drickandet, som magen och behofwet påfordrade och tåla kunde, och det både morgon och afton, natt och dag: — ett beröm som snart bort göra denna dryck mistänkt. Jonquille

sade att theet war en dryck af alla den första till godhet och smak, kraft och nytta, samt ledde sitt ursprung ifrån sjelfwa wishetsguden Apollo, och derföre hade en sådan ambrosisk saft, att man af des beständiga brukande kunde göra sig förwifad om en hög ålderdom. Detta höga loford tål dock mycken asprutning, och intygar erfarenheten, att det till öfwerflöd brukadt är skadligt. Ju finare ett thé är, ju mer förswagar det nerverna; de gröfre sorterne verka mindre. Chinesarne tillstå sjelfwe, att thé icke tjenar för alla, och att det skadar när det brukas omåttligt och starkt. En thé-wråkare i China, som på en gång hade pröfwat 100 listor thé, förlorade plötsligen både mål och minne, och föll i convulsioner. För barn och ungdom är det aldra farligast, gör dem magra och bleka, welliga och ömtåliga, samt lägger grund till flera sjukdomar. Starke thédrickare blifwa utmårglade, se lungsigtiga och catahettisse ut, och så ofta vapörer, qwas och dånigar, som hastigt öfwerfalla dem. Det öfwerflödiga bruket af thé förorsakar åfwen, enligt Läkares intyg, löst hull, slapphet, magens förswagande, matleda, wäderplågor, nervsjukdomar, kramp, hwita flusen, wåtsfornes förstemning, wårk i ryggbastet närmast korfet, med flere andra olågenheter. Archiatern von Linné uppgifwer i sitt Collegium Diæticum dessa och flera andra olågenheter. "Mycken thédrickning", säger han, "förswagar magen och alla leder, förorsakar moderspåsion och hwita flusen hos fruntimmer, gör huden blek, som förebadar wattenfot. I Ostindien magra de bort af thédrickning och mista appetiten." Professor Hermannus, som rest mycket uti Indien, berättar, att stora thédrickare i dessa länder fått marasmus, det will säga, blifwit magra och bleka; hwilket bewisar theets torlande egenfkap. Stoppar man

en pipa med thé och röker, sammandrages halsen och strupen, som exempel intygat. Den Engelska Läkaren Wyhyt, bekant ibland annat för sitt stomachal-elixir, skrifwer af egen erfarenhet om théets skadlighet, och lyda hans ord sålunda. "De nu för tiden warande många magplågor, och i synnerhet nervsjukdomar, härröra till en del af det öfverflödiga och widsträckt bruket af thé. Jag trodde länge att man orättmätigtwis gaf åt thé denna beskallning och att det intet skadar magen mer än annat watten i lika myckenhet njutet; men erfarenheten har sedan öfvertygat mig om motsatsen. När jag om morgonen dricker starkt thé för mycket, i synnerhet när jag icke äter nog bröd dertill, är jag wanligen swagare förmiddagen, än om jag icke det ringaste hade frukosterat. Wid samma tid blir min puls hastigare, och ofta öfverfaller mig en art svindel." Se Swenska öfvers. af auctors skrift om nerv-, hypochondriska och hysteriska sjukdomar, s. 24. Den store Engelske Läkaren Tissot yttrar sig om denna drycks skadlighet sålunda. "Thewatten utspäder den saft, som till matsmältningen tjenar, förswagar magens fibrer, förstörer det slem, som bör omkläda magens nervhinna, gör således nerverna bara och blöta, hwaraf de blifwa mera ömtåliga; det gör att maten ej smältes, derigenom att det förskämmer magen, och försätter hela kroppen i slapphet och swaghet; det quarlemnar en skarp och fråtande kåda, som, jemte det warma wattenet, bidrager att förstöra magens och tarmarnes slem, och måhända äfwen de öfriga kärlens. Hos swaga personer wisar det genast sin skadlighet igenom matthet, tyngd, illamående, jåspande; hwilka olågenheter ofta ej förgå förrän man njutit någon stadigare föda, eller något stärkande medel." Se auctors afhandling om Ståndspersoners sjukdomar, som wi hafwa i

Swenssk öfwerfättning. Hårtill får ock läggas; att thewatten hett, ofta och till myckenhet njutet, gör, att tandkötet losnar och aflådes, och tänderna öfwerdragas med winsten, anfrätas, blifwa bruna, skärwa sig, och slutligen efter långwarig wärk utfalla, den ena efter den andra; hwilken olågenhet de ej weta af, som dricka kallt watten. Professor Kalm i Ubo, som, medan han lefde, gjorde sig så förtjent af Gäderneslandet, som han efter döden är hedrad och aktad, *) berättar uti 20:de delen af sin Amerikanska resa s. 450, att icke allenast de infödde, utan ock hans landsmän Swenskarne, Engelsmän, Tyskar, Holländare, och flere andra som der bosatt sig, miste i förtid sina tänder, i synnerhet qwinnokönet. Det war just ej sällsamt, skrifwer han, att se 20 års flickor halstandlösa, utan att hafwa fått nya igen. Till så tidiga tandfall trodde han det öfwerflödiga bruket af thewatten wara en orsak, hwilket är der i så öfwerflödigt bruk, att knappt någon ibland de ringare och fattiga folkklästerne är, hwilken icke om morgonen skall hafwa the till förfrisknings och munterhetsdryck. Hos oss brukas icke denna dryck af medelståndet och den arbetande klåsen, hwilket för dem är något högst lyckligt; ty härigenom blifwa de befriade ifrån många sjukdomar, och skåmma ej sina tänder, dessa så nödiga werktug till matens söndermalning. Dal-Karlen kan härutinnan tjena till exempel. Dessa Hercules söner, kända för mod och tapperhet i fält, för styrka och kraft wid tyngre arbetens förrättande, hafwa friska kroppar, och tänder, som i hwit het likna elffenben, och i fasthet spikarne i deras

*) Hans namn är uppkalladt i ett träd, som wärer i Norra Amerika, och kallas i våra Systemer *Kalmia latifolia* och *angustifolia*.

För; hwilket man får tillskrifwa deras enkla lefnadsfatt, deras nödtwungna måttlighet, myckna arbete och kroppsöfvelse *). Af det som anfördt är, kan slutas till denna drycks skadlighet, och för att än ytterligare bestyrka detta, får jag slutligen anföra hwad Provincial-Läkaren m. m. Doct. Hartman här om yttrar sig uti sin nyligen från trycket utgifna Läkarebok. "Thé," heter det, "verkar mindre på blodet, men wäl på nerverna, bör icke njutas ensamt, ymnigt eller mycket warmt. Bättre fruntimmers mycket öfwerlagade obstruction, är ofta en följd af mycket thédrickande." Husläkaren, sid. 38. — Men thé har ock sina förmoner, samt är wisa complexioner nyttigt, i synnerhet när det brukas måttligt. Det utspäder blodet, löser slem, befördrar utdunstningen, afhjelper de öfriga kroppens afföndringar (excretiones). I början af förkylningar och fluss, är det godt att genast lägga sig till sängs och stitigt dricka warmt théwatten, hwaris genom swettning befordras. Det förtunnar de skarpa wättskor i blodet och alla gallens orenligheter, och är nyttigt för stenpassion, ty det drifwer wäldigt urin, och upplöser ofta grusaktiga samlingar. Thé uttränger starka drycker, samt minskar bruket

*) Ofta inträffar miswärt i Dalarne, förorsakad af sene wärrar och tidig frost om hösten. Sådän miswärt inträffar ofta i de Sotnar, som ligga närmast själ-len. Dessa wanlottade nödgas då att äta barkbröd, som blir ganska dyrt, då den första sura ofta ej ger mer än en saka bröd. Den grofwa barken skall först affrapas tills man kommer till den fina, som afdragen, torfad, mald och siktad ej ger stort mjöl i träget. Detta skogs- och waturika land skulle mycket kunna upphjelpas genom fabriker och andra verk som drifwas med watten, och tiden dertill torde någon gång komma. Huru mycken förtienst ha icke Elfdalsboerne wunnit genom Porsyrverket derstädes.

af brånvin, som för kroppen är långt mera förstörande och mera folködande än krig. Cossigny uti sin Voyage en Bengalie (Paris år VII) yttrar sig om thé på följande fördelaktiga sätt. "Chinesarne anse thé för en sund drick, och tillskrifwa det många läkedomskrafter. Man har ock werkligen ifrån längre tid gjort den anmärkning, att manskapet på de skepp, som återrest från China till Europa, långt mindre angripas af förbjugg, än folket på andra skepp, som återkomma ifrån de öfriga delar af Indien, och under denna långa resa ej så dricka thé. Utskilliga Läkare hafwa wäl dragit théets hälsofamma kraft i twifwelsmål, och andra tillagt det skadeliga egenskaper, men den erfarenhet jordklotets talrikaste nation, Chinesarne, samt deras grannar Japanesarne, utom andra Europeiska nationer, äga i anseende till the'drickningen, synes vara ett ostridigt bewis för desß förmonliga följder. Jag är med wisshet öfvertygad, att China har till en del det myckna bruket af thé att tacka för sin stora befolkning, icke som skulle théet befordra fruktsamheten, utan derföre att det undanrödjer orsaken till sjukdomar; kan hända har théet äfwen mycken del till folkmängdens stora tilltagande i England under sista århundradet." *) Om denna dryck skrifer Professor Kalm både mot och med i 3:dje delen af sin N. Amerikanska resa s. 232, der det heter: "Jag tror wi mädde lika wäl, och wår penningpung mycket bättre, om wi wore förutan både kaffe och thé; dock bör jag vara opartisk, och till théets berömt säga, att om det är nyttigt, så är det wist på så-

*) En Engelsman har uträknat, att i England och Frankrike dagligen drickas 11,590,470 koppur kaffe, och 1,800,590,470 koppur thé. Stockholms Dagligt Alleh. af år 1827. I Sverige consumeras ock kaffe och thé till stor myckenhet.

dana resor om sommaren, då man måste färdas genom stora ödemarker, der man ej kan föra win eller annat dricka med sig, och der watten mest på alla ställen är odugligt, fullt med insecter, eller ganska elakt. Det är godt att då få loka upp det, lägga thé deruti, och så dricka det. Jag kan ej beskriwa, huru ganska wäl det då smakar. Det uppfriskar en mats resande mer, än någon skulle kunna föreställa sig. Detta har både jag flere gånger, och många andra med mig här i Amerika uti ödemarker erfarit. Man finner på sådana resor, att thé är nästan så nödigt som sjelfwa maten."

Detta är i förthet théets historia, och blir swårt att fälla utslag i saken, antingen det är mer skadligt än nyttigt. Bäst är, att hwar och en pröfwat war hwad dess kropp sundt är. Resultatet blir det, att måttlighet så i det ena som det andra är grunden till hälsans bibehållande, stärker lifskrafterna, och förlänger lifwet. Cornarve, en Venetianisk Adelsman, hade intill 40:de året en swag kroppsconstitution och en usel hälsa, men då han begynte inifrånka sin matordning, indraga de läckra och kryddade rätter, och, till trots emot magens inwändningar, ej förtärde mer om dagen än 12 uns mat och lika mycket dricka, återwann han sin förlorade hälsa, och uppnådde en ålder af öfwer 100 år. Doctor J. C. Petri i Erfurt berättar om en Ryß, som genom måttlig lefnad uppnådde en ålder af 169 år. Salsan är alle: allt är intet, der intet är hälsan, har en wis man sagt. Den winnes bäst genom måttlighet.

I sammanhang härmed får jag omnämna en Thébuske som växer i Södra Amerika, af helt annat slag (species) än den anförda Chinesiska, och som måhända der icke finnes. E. N. W. von Zimmernan omtalar den i Öste delen af sitt geografiska

werk, "Jorden och dess Innebyggare" kalladt, det det heter: "Det indrägtigaste trädet i Paraguay torde wara det, som gifwer det namnkunniga Kammiri-théet. Till Skapnaden liknar det Pomeranstrådet. Detta trädets blad äro öfwerallt ryktbara under namn af Paraguay-thé, och utgöra en handelsartikel af högt värde. Denna theskörd fordrar flera månader, och företages wanligen af ett antal Spanjorer, som äro försedda med oxar, hästar och mulåsnor. Man skär med starka knifwar qwistarne från träden, och hänger dem öfwer swag eld, då de spricka med smållar såsom af kruk. De på detta sätt rostade bladen och de minsta qwistarne stampar man till pulver med trästötar. Detta gifwer det mindre mödosamt beredda théet. Théet Kammiri, eller den lilla örten, kommer ifrån samma träd, och är nästan alldeles samma substance, endast derigenom olift det förra, att stjelkarne icke skiljas från de sednare, då deremot Kammiri-théet endast består i de wäl renade och långsamt torlade bladen. Sjelfwa théet nyttjas som det Chinesiska med påslaget hett watten. Dess consuntion är ganska stark. Hela Peru, Chili och Paraguay dricker denna nya verdens nectar. Många 1000 menniskor samla och bereda den, och många 1000 mulåsnor sprida den kring hela Södra Amerika. Till Peru ensamt utföres årligen 100,000 arrober à 42 livres, således emot en million R.dr. Paraguay-théet är icke qualificeradt att införas i Europa, emedan det inom kort tid förlorar sin lukt, sin smak och sin werkan."

Det torde icke misshaga Läsaren, om jag ännu anförer några théwårter, som jag i nyare böcker och skrifter sunnit rekommenderade. Savary, i sina Brev om Grekland, berättar att bladen af Dictamnus albus gifwa ett wälsmakande thé, och lyder hans berättelse härom sålunda. "Dess

blad äro i högsta grad balsamiska, och sjelfwa blom-
mans luft förträfflig. Bladen, torlkade och tagne
som en infusion, med liten tillsatts af socker, är
en dryck, som både luktar och smakar bättre än
thé, och hwilken strart curerar slapphet i magen
och swår matsmältning." Swenska öfversättningen
s. 260. Uti Wet. Akad. Handlingar för år 1749
s. 146 har Professor Kalm låtit införa en berättelse
om en thébuske, som han funnit i N. Ame-
rika, och som förmodligen är den wärt, som der
nyttjas till thé. Uti Stockholms Post-Tidning af
d. 10 Sept. 1769, finnes följande infördt: "Kö-
penhamn den 28 Aug. Uti Koeschild står nu ett
théträd i blomma, hwilket är två alnar högt, och
har i år utskjutit qwistar till mer än 30, som pråla
med blå och hwita blommor. Detta träd är kom-
met ifrån China till Italien, och derifrån till Böh-
men och hit till Danmark. Bladen, som förlidet är
afplockades, hafwa en smak som bästa grönt thé, och
trädet har samma år fällt frö, hwaraf uppsjutit
plantor, dem ägaren emot betalning aflåter." Om
flere thébuskar finnas, har jag mig icke bekant.

Försök att öfversöra busken till Europa genom
plantors nedsättande i lädor hafwa blifwit gjorda,
men misslyckats, af orsak att den brännande solen
under aequatorn har förtorkat rötterna, innan an-
komsten skett till destinerad ort. Princeps Botani-
corum, Archiatern v. Linnés stora och uppfin-
ningsrika snille gjorde det möjligt; han kände rått
sättet och det lyckades. Han hade genom sin com-
missionär i China tillsagt, att kärnorna skulle läg-
gas i drifbänk i det samma som afresan skedd der-
ifrån, och plantorna, när de uppkommo, behörigen watt-
nas, rensas och skötas. De uppkommo sedan skeppet
passerat linien, och behandlings sättet följdes noga
under den bekante Sjökapitenen Ekenbergs wård

och uppsigt. Hwad fågnad för honom, när han efter lycklig hemkomst fick föra lådan till Blomsterkonungen i Upsala, hwars glädje blef ännu större, att få se lefwande thebuskar i Sverige, hwarpå han hela 20 åren med outtröttelig möda arbetat, och hwarom en omständelig berättelse finnes uti den förutnämnda disput. Potus Thehæ. Det war år 1763 som dessa långwäga wårter kommo till Upsala, som ses af Jurikes Tidningen N:o 85, för år 1765; de första som i Europa blifwit sedde och planterade. Försöket lyckades, och de finnas ännu uti Akademien s. d. botaniska trädgård. Samma sätt att öfversöra thebusken till Europa, föreslår äfwen Hofmedicus Hoffberg i sin Anvisning till wårtrikes kändedom. "Thebusken," heter det, "kan hitföras, om frön säs i en låda wid början af återresan, då de sent gro under wägen, sedan linien är påferad." Widlyftigare yttrar Archiatern von Linné sig uti detta ämne i Usmanachan för år 1756, der han, med mycken wärma och nit för saken, utlåter sig på följande sätt. "Låt om of skaffa thebusken hit! Här är samma jord, samma sol, samma watten, samma luft. Alla wårter lefwa af swartmylla. All swartmylla är kommen af förmultnade wårter, och är ingen annan swartmylla i China och Japan än hos of. Wintrarne äro nog skarpa i Sverige, och wore det endaste som skulle kunna skada busken. China ligger utsträckt i norr och söder öfwer 200 mil, och är alltför stor skilnad emellan norra och södra trakten. Theet kan wåra wid sjelfwa hufwudstaden Peking, hwarest, ehuru han ligger nog norr ut i anseende till of, wi dock af de hållna journalerne se att kolden är fullt så stark som hos of. Peking ligger lika med södra delen af Italien, men de östra länderne äro långt mera kalla än de westra. Mest alla wårter

som wåra i Italien, frysa aldrig bort i Skåne och sällan här i Upland, och således ser man mycket klart, att thebusken kunde trivas här i Sverige." Sluteligen föreslås Skåne, såsom en i synnerhet tjenlig ort att plantera thebusken, samt att kårorna wäl förwarade transporterades med karawaner, som årligen gå ifrån China till Ryssland, och der ifrån till oss. *) Så tänkte och resonnerade denne i sin tid store och potriotiske man, beundrad och respekterad af hela Europa. Hans wälmenta förslag har intill denna dag ej gått i fullbordan, utan hwilar tills widare uti 1746 års Almanacha, under afbidan på mera gynnande tider. Man känner icke mer än ett enda ställe inom Sverige, der förslaget blifwit verkställdt, nemligen i en botanisk trädgård på Christinedal wid Götheborg, der både thebou-busken, som ock det fina gröna eller det så kallade Kejsar-theet wårer. Wätte goda föregångare göra goda efterföljare! Dessa lyckliga försök wittna, att thebusken tål wårt klimat, och är utan alle twifwel att han i Skåne och de södra orterna af Sverige skulle med större framgång kunna uppdriswas än i Upsala, hwars kalla klimat hörer till de norra orters oblida himmel. Bustar af stolt marmor äro reste till att förwara minnet af Linnés namn, skrifter och lärda förtjenster: dessa äro döda och förnöja blott ögat under föreställning af Konstnårens skicklighet; genom förslagets allmännare verkställande blefwe lefwande ärestoder honom re-

*) Uti Hushållnings-Journalen för Maj månad 1777 berättas sid. 259, att från Hellekis gård på Rinne skulle sålbes 1775 åtta tunnor walnötter, som der wårt i trädgården. Thebusken skulle likawäl trivas i detta milda klimat.

ste, förnöjande för smaken, samt nyttiga och prydliga för Landet.

Sådan är det Chinesiska och Japaniska theets historia, hämtad utur de lärda mäns skrifter, som jag egt att tillgå. Ordningen leder oss nu till de Swenska theerne, hvilka jag egenteligen föresatt mig att beskrifwa, och Swenska Allmänheten till bruk och nyttjande recommendera; och hwilket jag gör med så mycket större säkerhet, som de äro af Läkare och Naturforskare erkända för sunda, och ej medföra de olägenheter, som det utländska theet ofta gör.

Hwar och en wet, att hwar och ett land, genom Guds wälsignelse, gifwer rikeligen ifrån sig allt det som tjenar till innebyggarnes hälsa, och skickar sig efter deras temperament; hwaras följder, att alla främmande och utländska specerier, såsom Thé, Kaffe, Vanille, Cacao, Kardemummor, och flere andra hettande kryddor, äro emot vår natur: också är priset på dem så högt uppjagadt, att de ärligen draga stora penningsummor utur Riket. Våra äldsta försäder, som bebodde de platser wi nu bebo, kände lyckligtwis ej dessa Indiernas producter, med hvilka wi krydda vår mat, och af dem bereda de spirituösa drycker, som genom omåttligt bruk lägga grund till flera sjukdomar, samt förlora lifstiden. De drucko musten af sitt korn, underfundom mjödd, samt thé på de örter, hwilkas hälsofsamhet de hade erfärit och af Galeni, Hippocratis och andra Läkares skrifter hade sig bekant. De mädde deraf wäl, och de fleste hunno till en hög ålder. Samma örter finnas ännu på våra ångar och backar, samt tillbjuda oss sin tjenst. Ibland dessa har wäl ingen ännu blifwit bekant, som har fullt samma smak som det Chinesiska theet; men att några ega det nära lika, så wi af det följande se.

Skaparen har uti hwar och en wåpet lagt en egen och besynnerlig smak, som man fåfånge söker i wårter af annat slagte (genus). Menniskors olika smak samt sätt att fälla utslag gör ock, att det som smakar den ena wål, förekommer en annan widrigt och motbjudande. Sådant är ock förhållandet med våra inländska théer, hwilka nu, efter andras och egen pröfning, komma att föreslås och recommenderas: hwart och ett slag har sin egen smak, och då deras antal är så rikt och mångfaldigt, eger hwar och en fördomsfri att wälja det, som för des smak är bäst passande. Det främsta rummet intager utur goda skäl

Thé på Smultronblad.

Bladen af dessa behagliga bår höra till de inländska thésorterna, som öfwerträffa alla andra i skön smak och werkan. De bästa wåra på högländra ställen. Man samlar dem till detta ändamål tillika med blommorna under torr wäderlek först på wåren, och medan de ännu äro spåda, och genast efter hemkomsten med en sax afklipper rötterna, att inga jordpartiklar måtte medfölja, hwarefter de öfwersta såsom de bästa afplockas, läggas på torkkollor och sättas att torkas på ett solsritt rum, att ej solens heta strålar måtte komma bladens finaste och bästa delar att förflyga. Man kan äfwen gifwa dessa théblad och likaledes de andra som komma att ansöras, utseende af utländskt thé, om man torkar dem på warma plåtar öfwer swag eld, då de komma i swetning, rullar dem sedan medan de äro warma och mjuka emellan händerna, och låter dem derpå i ett swalt rum kallna. De kunna ock hållas öfwerimman af Chinesiskt thé, och sedan behandlas på förutnämnda sätt, då de ännu mera till smaken förädlas. Extract af Smultron-bladen är grönt

såsom det Chinesiska, och smaken öfwerensstämmer nära med detsamma. Det eger en angenäm, adstringerande kraft, samt löser förträffeligen segnade stensamlingar, hwaras tungbröstad och åldrige personer äro beswärade. Danska Conference-Rådet Gleischer yttrar sig uti sin bekanta Trågårdsskol om detta thé på följande fördelaktiga sätt: "Af alla inländska växter som föreslås till thé, är ingen som till smak och lukt närmare liknar det Chinesiska gröna théet än spåda blad af Smultron, om man insamlar dem tidigt om våren, och, liksom Chineserne göra med sitt thé, bewarar det för en slags fuktighet, som winnes, då man förwarar det i dosor och torra rum." Se Swenska öfversättningen af anförda skol sid. 488.

Thé på Linnés ört.

Denna ört, *Linnaea borealis* kallad, som växer i våra skogar och har sitt namn af verdens störste Botanicus, hade förtjent sättas i det främsta rummet, och det icke blott för namnet skull, utan ock för gagnet; ty utom sin fina och angenäma smak såsom thé-ört betraktad, eger hon ock i medicinsk afseende sin stora nytta. Kongl. Lifmedicus Doctor Hoffberg yttrar sig om Linnea sålunda: "Thé eller decoct af örten drickes emot torrvärk och gift: utvärtes färstt stött påläggas den med mjölk för värk och utslag hos folk och kreatur. Thé häraf smakar wäl." Anvisning till värtikes kannedom sid. 157. Då denna skogsblomstrens drottning icke är af alla känd, men förtjenar att vara det, will man uppgifwa en beskrifning på des utseende och yttre kannedomen. Blommorne, som sitta på en ungefär tre tum lång stjälk, äro kloklila, femklufna, lutande, hwita med purpuröda strimmor, inuti håriga. Blommorna ha dubbelt foder: det ena om frukten, är

bladigt; det andra om kronan, är femdelat, och är öfwer frukten. Hufwudstjelman slutar sig med twenne toppstjelmkar, på hwilka blommorna sitta. Stjelmbladen: aflängt runda, emot hwarandra sittande (oppositæ), å öfra sidan glesst håriga, och i kanten tvåra, cretandade. Blommorna på raka fast sittande, gifwa en angenäm och widt fringspridande lukt ifrån sig, som strömmar utur deras kalkar, särdeles nattetid, till förnöjelse åt resande. Blommorna öppna sig i Junii månad, florerar en kort tid, förwisna och affalla; i anseende till hwilken deras snara förångelse, von Linné på ett sinrikt sätt uttrar sig i sin Philosophia Botanica, der det heter: *Linnaea, flos neglecta, vilis, depressa, brevis tempore florens, a consimile suo Linnaeo*. Orten wäyer ymnigt i alla kalla landskaper, i Ryssland, Siberien, Canada, Norra Amerika, Sweitz, samt inont Sverige wid Bräselund utom Stockholm, i Nerrike, Westmanland, Dalarne, och de längre i norr liggande landskaper. Den kallas i Upland Torrwärksgräs, i Dalarne Jordkronor, i Osterbotten Benswärksgräs, i Medelpad hwita flockor, i Angermanland Windgräs, i Norrige Norrsiggräs. — I godhet och smak följer härnäst

Thé på Wärbrodd (*Anthoxanthum odoratum*).

Lidigt på wären framkommer detta sköna, wälluktande, samt på ångsbackar och sidländta ställen allmänt wäxande gräset. Det är det samma som gifwer höet den behagliga lukten, är lent och mjukt, och ätes derföre med största begärlighet af alla kreatur, och ju mera det ingår i höet, desto smalkigare blifwer detta för boskapen, hwilket äfwen gäller om de båda gräsragen Sälting, som kreaturen ofta afgnaga intill jorden för deras sälta. Uti Norrige har bruket af detta thé först blifwit upptäckt, som

ses af Inrikes Tidningen af den 24 Junii 1819, der det heter: "Norriska Tidningen Morgonbladet meddelar underrättelse om ett slags inländskt thé, som fås af det allmänna och wälluktande gräset *Anthoxantum odoratum*. Då det blifwit bergadt på gamla och med omsorg skötta ångar, har det befunnits lemna ett thé, som är behagligare och hålsosammare än det Chinesiska. Det är wälluktande och södande, stärker magen, ger matlust, ökar digestio- nen, och eger ingen af de olågenheter som det ut- ländska." *) *Deconomie-Intendenten Fischerström*, som i sin tid utgaf så många nyttiga och sakrika böcker i *Natural-historien* och i *hushållningen*, tillägger wårbrodden en stimulerande kraft i förra del. af sin *Deconomiska Dictionär* sid. 129; tillägger ock, att bladen, lagde i snus, meddela det en behaglig lukt, som ock sker, då gräset lägges bland linne- kläder, då ock malen, som styr allt wälluktande, med det samma försvinner. Efter upptagningen sönderklippes gräset smått med en sax, torkas och inpackas hårdt i dosor eller lådor. Desz lukt är icke flygtig, utan bibehåller sig hela året och deröfwer. Gattigt folk, som icke hafwa råd att hålla sig dricka, kunna deraf bereda sig en god och hålsosam dryck. Wi hafwa ock twenne andra luktgräs, *Holcus odoratus*, samt *Milium effusum*, som likaledes torde tjena till thé.

Thé på bladen af Stårkbår.

Stårkbårsbusken (*Prunus spinosa*) wårer öfwerallt i södra orterna af Sverige, men ej i de norra. Desz små och hwita blommor smaka wäl som thé och laxera lindrigt, åfwen och i synnerhet sjelf-

*) Förmodeligen har någon af Norriges Läkare gjort denna upptäckt, och prisad ware hans uppfinning.

bladen då de tagas spåda. Lagde i hett watten, utwridne i linne, torkade och ihoprullade, gifwa de ett thé, som liknar det Chinesiska, försäkrar Kongl. Lif-Medicus Dr Hoffberg i sin Anw. till Wårt-Rikets Känned. s. 135, 2 uppl. Kolar man blomman i watten med litet win, tjénar den för små barn som hafwa förstoppning, samt når de hafwa torstken, emedan det afförer lindrigt de gröngula excrementerna. Stjeltbladen utråtta det samma. Detta behagliga och ljustiga thé är ock nyttigt för äldre personer, som äro beswärade af förstoppning och hårdhet i underlifwet. Busken kallas Slåm i wisa landsorter, och de försbårstika bären Slogsplommon af den gamle Läkaren Bauhinus.

Thé på Dosta (Origanum vulgare).

Orten har mörkröda blommor, åggrunda spetsiga blad, rak, fyrkantig och hårig stjelt, ofta öfwer en alm lång. Är nog sällsynt, älskar sjöluft, och träffas ofta på holmarne i Mälaren omkring Westerås och Strengnäs. Om det thé som beredes af denna ört, skrifwer Arch. och Ridd. v. Linné i sin Westgötha-Nesa s. 196 sålunda: "Swenskt thé hade Herr Prosten Wahlberg försärdigat af en swenskt wårt så behändigt, att den kom till smak, skapnad, färg och luft så nära öfwerens med det Chinesiska the-bou, att den som icke war synnerligen kännare af thé, ej skulle märkt åtskillnaden. Jag har druckit åtskilligt thé som varit tillagadt att imitera det Prosten hade, men mins mig icke hafwa smakat något, som kommit närmare det Chinesiska. Detta thé bör kallas lungs-thé, ester wi hafwa lejsar-thé som kommer ifrån China." Om denna thé-ört samt des beredande dertill, heter det i Profesör Liljeblads Sw. Flora: "Orten är resolerande och stärkande, ger smalligt thé, liknande

det Chinesiska, då på örtbladen slås hett watten, och de sedan waturinna, hoprullas och torkas på warma plåtar, och derefter inpackas i dosor, utan att nyttjas på ett år. Örten hängd i drickesfat, för-tager syra, förbättrar smaken, samt gör dem lustiga som dricka det."

Thé på Årenpris.

Vi hafwa nitton hos oss wildt wärande *Veronicor*, men icke mer än twenne som tjena till thé, nemligen den anförda (*Veronica chamaederys*) och *Veronica officinalis*. Årenprisen war en ibland forntidens Läkares favorit-ört, och som de förefreswo i nästan alla sjukdomar, som ses af den tidens läkareböcker. I Halle utgafs en Disputation om denna ört, då Præsens war Professor J. Hoffman, och Respondens C. W. Settler. Ingen har gifwit Årenprisen högre beröm och flere heders-titlar än Prof. J. Frankius. Han kallar henne "en wälsignad ört, blommornas drottning, naturens förträffligaste skänk och sårhjelpare," samt anför 50 händelser i hwilka hon tjent såsom botemedel, bespinnerligen i sår, skabb och utslag. Phys. Lectorn i Strengnås Doctor Palmborg tillägger och Årenprisen i sin Swenska Örte-krans många goda egen-skaper i flera förekommande sjukdomar, samt säger ibland annat: "den ädla örten Årenpris är i alla mål bättre än det utländska théet." Detta höga lofs-ord tål med all säkerhet nedsättning, så mycket mer, som den för längre tid tillbaka förswunnit från Apotheken, och nu mera icke förefreswes till mediciniskt bruk af hwar Läkare. Nyttjad som thé, har örten en ljuflig och angenäm smak, och har af många tillwunnit sig stort förtroende. Hofmed. Dr. Hoffberg säger, att örten är bättre till thé än *Ver. officinalis*. Om den sistnämnda säger Prof. Pilje-

blad, att den till thé tjenar bättre i sjukdomar än det utländska. Båda slagen äro allmänna, och likna hwarannan deruti, att de hafwa blå blommor och nedliggande stjellkar.

Théer i sammandrag på åtskilliga svenska örter.

Gullwiswan, wårens förstling (*Primula veris*), gifwer ett godt och hålsosamt thé, nyttigt för dem, som plågas af långsam hufwudvärk, migraine och swindel. Roten gifwer ett starkare och mera kraftigt thé. Kallas i andra landsorter *oxlägg*. *) Thé på Småborrar (*Agrimonia eupatoria*) är angenämt och mildt. War den store Läkaren Boerhaves favorit-ört i alla deß åt sjuka förefrisna decocter. — Thé på Kattfötter, är godt och wälsmakande, men bör tagas tidigt och innan sjunen (*pappus*) bortblåst. — Thé på Sötört (*Astragalus glycyphyllus*) är söttigt, och liknar till smaken närmast Lakritsroten, hwilken bladen och stjellkarne meddela då kokhet watten på dem slås. Af rötterna kan Lakrits tillredas. Se Wettenst. Acad. Handl. för år 1744. Har hwitgula blommor, och växer i Rikets södra provinser. Kryper marken utåt till flera alnars längd. Den ätes med största suålhet af boskap för deß söta smak. Står i flera år, och är ibland de lönande växter till odling. Thé på hästhof (*Tussilago farfara*) är godt, och bekommer dem wäl som hafwa hosta och swagt bröst, hwilken egenkap i bröstsjukdomar äfwen thé på Johannisblommor (*Hypericum*) eger. — Thé på swarta winbår är godt och hålsosamt, samt ger stor lindring i gift. Bladen tagas tidigt om växren, doppas i god och ljun förstwört, utkramas,

*) Roten har luft af Anis, och är god att lägga på Brännwin.

ihoprullas och rostas på en varm plåt. — Thé på Fungelsjus (*Verbascum Thapsus*) smakar wål, och lindrar hosta. Orten har lång, hwit, luden stjelt, rak och utan grenar, på hwilken de gula blommorna sitta. — Thé på Liguster-buskens blad, då de på förutnämnde sätt genom rostning tillredas, gifwa ett smaltigt thé, som rätt mycket skall likna det Ostindiska. Detta thé är lindrigt adstringerande, och för öfrigt hållsamt. *Uti Med. Chirurg. Zeitung* gen för år 1811 N:o 68, försäkras, att extract af Bergmynta (*Clinopodium vulgare*) skall gifwa ett thé, som i godhet skall gå upp emot det Chinesiska. Orten växer på berg och torra ångar, älskar sjöluft, och tråffas i synnerhet på holmar som omgäfwas af stora watten. Har lång, rak och hårig stjelt med röda blommor. Snyligt och citronliknande thé får man af de späda och om wären samlade granskotten (*turiones*), äfwen som *Berberis* och harsyre-bladen (*Oxalis acetosella*) gifwa ett läskande och swalkande thé om sommaren. Zarsyran, med små hwita blådriga blommor, kläder öfwerallt våra skogar, har en mycket angenäm syra, som genom infökning ger sal *Acetosellæ*, som brukas i rötfebrar och hetsiga sjukdomar. Goda théer fås ock på ärgamla Rörbårs-blad, på Lind-blommor, på Neglikeroten och dess blad (*Geum urbanum*), på Trågårdstörnrosor, samt på hwit- och rödwäpling. Flera swenska blomster kunde wål anföras, men de äro af mindre godhet och smak. — En liten anecdot får jag tillägga. Ett Europeiskt skepp medbragte till China en liten låda med *Salvia*, och betygade Chinesarne den största förundran deröfwer, att Europeer kunde resa en så lång wäg för att köpa thé, då de hade hos sig en wårt, som till lukt och smak liknade det bästa Chi-

nessiska théet. Se Stockholms Posten af den 21 Aug. 1811.

Deßa föreslagna théer kunna sammansättas, då hvar och en wäljer dem, som med deß smak äro öfwerensslämnande. Flera bröstthéer kunna ock förenas, och de för andra sjukdomar likaledes.

Till slut får jag göra några allmänna anmärkningar, rörande egenteliga tiden när de rekommenderade thé-blomstren böra tagas. En del af dem framkomma tidigt om wären, och litet efter sedan wintren aflagt sin hwita slöja, såsom Wårbrodden, Håsthofsblomman, Gullwifwan, Blomstergudinnan Floras förstlingar; andra framkomma sednare, af den wise Skaparen så förordnad, att det ena släggret ej må uttränga det andra, och wåra yttre sinnen af dem hämta en så mycket längre förnöjelse. Fåfångt söker man wårblomstren om hösten, eller de sednare om wären. Alla hafwa deras bestämde tid, på hwilken de framkomma, florerer och förswinna, då andra framkomma i deras ställe, så att den ena likasom aflöser den andra, likasom det i krigsståndet sker med utposter. Denna deras floreringstid bör noga iakttagas, emedan théernas godhet beror mycket deraf att blommorna och bladen tagas i rätt tid, de förra straxt efter utsprickningen, och de sednare medan de ännu äro späda; ty när de blifwa äldre och luta till sin förwandling, är mycket af deras kraft bortdunstadt, af solens hetta uttorkadt, eller af långvarigt regn afsköljdt. De böra tagas i torr wäderlek, helst midt på dagen och sedan de blifwit skilda ifrån daggen, efter hemkomsten afplockas och torkas i skugga, eller på det förutnämnda Chinesiska sättet, och slutligen efter grof pulverisering inpackas i dosor, som förut nämndt är.

Dessa äro de the-blomster, som vårt land ers
 bjuder, alla hålsosamma, mer och mindre smalliga,
 efter den olika egenkap som hwart och ett blomster
 eger till sin inre natur (vis intrinseca), och hwar-
 om man blir underrättad af clasificationen eller ord-
 ningen i hwilken de stå, grundad på de Örtkänna-
 res skrifter som blifwit anförda. — Den store natu-
 rens Herre har gifwit hwart och ett land olika wär-
 ter efter deras olika värme och temperatur, och folksla-
 gens deraf följande olika behof. För oss har Gud fun-
 nit de anförda tjenligast, och vår hälsa de nyttigaste.
 Wi böra derföre bruka dem till det ändamål, hwar-
 till de äro oss gifna, och härutinnan taga exempel af
 bien, som med snälla wingar uppsöka de blomster,
 utur hwilkas nectarier de samla honing till winters-
 föda, och med hwilken de tungt belastade återflyga
 till sina boningar. Utom Läkaren och Chemisten,
 wet och Artisten att draga nytta af blomstren. Får-
 garen anwänder dem i sin kyp, och Målaren dop-
 par sin pensel i den saft, som genom kokning dra-
 ges utur dem. Och tillbjuda äfwen dessa stumma
 innewånare på våra ångar sin tjenst och beskatt-
 ning med wänliga blickar, och med sitt tysta språk
 likasom tilltala oss: "Wi höra eder till, Gud har
 förordnat oss till eder nytta, tager oss och be-
 gagnen våra nyttiga egenkaper." Mätte wi då
 följa denna wink, och icke förnedra oss under bien,
 dessa små warelser emot oss, och högmödiget förakta
 dessa wärter för det att de äro infödingar och våra
 i swenskt jord. Den som rubbar detta Guds wisa
 förordnande, och har mera förtroende till de wärter
 som andra länder frambringa, föraktar den milde
 Gifwarens gäfwor, och tilltror sig vara klokare i
 walet af det, som egenteligen kan vara oss nyttigt,
 samt tjena till vår hälsas bibehållande. Men torde
 jag så göra en liten fråga: hwarifrån kommer detta

förakt för Swenska naturalster, och mycket annat som vårt land frambringar? Jo, uppriktigt och rätt fram sagdt, ifrån gammal wana från ungdomen, andras exempel och det allmänna bruket, som icke lemna tillstånd att antaga det inländska, eller, som man säger, att rätta penningen efter näringen. Till Nationens heder får likwäl nämnas, att många som äro kännare af de anförde theerne, nyttja dem, och den tid torde komma, då de till winst för vårt rike blifwa mera allmänt antagna, åtminstone af de ringare folkklaferna, som icke hafwa råd att köpa det dyra utländska theet. Många ibland dessa äro i den swära och usla belågenhet, att de, undantagande wid bröllopp och andra glada tillfällen, ej hafwa råd att hålla sig dricka hela året. Mängden måste nöja sig med watten, hwilket icke alltid är det klaraste, stillastående, gyttigt, fullt af infekter och andra heterogenea, som gör det hårdt och tungdruckt, osundt för hälsan, och icke gifwer stora krafter att arbeta på. Dessa olågenheter kunde förekommas, och den fattige arbetaren få njuta en wälsmaklig och sund dryck, om han kände bruket och användandet af dessa föreslagna blomster. Uti vårt och djurriket finnes åtskilligt som kan tjena de fattiga till föda wid miswärt och deraf följande dyr tid, och hwilka födoämnen finnas anförda i Stockholms Almanacha för åren 1792, 1793 och 1794, i patriotisk wälmening uppgifne af framl. Afsporen i Kongl. Collegio Medico Doctor Odhelius, och förmodar man att mången fattig begagnat dessa goda förslag. En sund och wälsmakande nöddryck är lika så nödwändig för den fattige arbetaren, som under dagens tunga och heta ofta plågas af törst, och blir det ännu mer af den hårda och salta kost han njuter. Det wore dersöre wäl, om någon sakkunnig och patriotisk medbor-

gare behagade, till fortsättande af detta ämne, uti de kommande årens Almanachor införa och föreslå de örter, som till drickesämnen genom afkol wore tjenliga. Våra nyttiga Landhushållnings- Sällskaper, Herrar Possessionater på landet, Prestes och andra, som äro wänner af vårt land och dess afster, kunna äfwen mycket bidraga till winnande af detta goda ändamål, genom meddelade underrättelser och uppmuntringar. Goda råd blifwa alltid anragliga, och wi böra söka att wara dem nyttiga som förrätta vårt arbete.

Med denna skrift står min tryckta afhandling om Kaffe till dess nytta och skada, m. m. i förs bindelse: måtte de begge blifwa med samma wåls wilja emottagne och begagnade.

